

## آثار عربی شیعی در جعل حدیث

دکتر محمدتقی دیاری بیدگلی

Mt\_diari@yahoo.com

علی اکبر تلافی داریانی

aliakbartalafi@yahoo.com

**چکیده:** در قلمرو پژوهش های حدیثی دانشوران اسلامی به موضوع جعل حدیث اهمیت ویژه ای داده اند و آثاری در این باب از خود به یادگار نهاده اند. چه آنان همگی برآنند که وضع حدیث در جوامع اسلامی رخ داده است و مقابله با این پدیده امری گریزناپذیر می باشد. نوشتار حاضر دربرگیرنده معرفی آثار عربی شیعی به عنوان بخشی از آن آثار است که با راهنمایی و دلالت استاد فرزانه جناب آقای دکتر دیاری دامت معالیه فراهم آمد.

### کلید واژه: جعل حدیث ، حدیث شیعه ، آثار عربی

**مقدمه :** جعل یا تحریف حدیث به روزگار پیامبر 9 مربوط می شود چه ، آن حضرت حقایقی را در فضائل و مناقب اهل بیت : بیان می کرد و این کار در راستای هدایت امت اسلامی انجام می پذیرفت و بالطبع در آن فضا عده ای منافع خود را در خطر می دیدند و اقدامات گوناگونی برای بدست آوردن موقعیت در میان مردم انجام می دادند. از جمله آن اقدامات جعل حدیث بود. چنانکه امیرالمومنین 7 از این خطر بزرگ آگاهی داشت و فرمود: **"كُذِّبَ عَلَيَّ الْكِتَابَةُ مَعِيَ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّلًا فَلْيَجِئُوا مَعَهُ مِنَ النَّارِ"** (الكافی ج 1 ص 62) ؛ براستی دروغ پردازان برای من فراوان شوند پس هر که بر من دروغ بندد جایگاه خویش را از آتش آماده کند .

ناصر رفیعی محمدی می نویسد: جریان دروغ پردازی از زمان رحلت رسول خدا 9 به صورت کم رنگ آغاز گردیده و در سالهای پس از رحلت آن حضرت به ویژه در دوران خلافت بنی امیه و بنی عباس گسترش یافت زیرا انگیزه های وضع با مرگ اصحاب پیامبر 9 و تابعان بزرگ بیشتر شد. (درسنامه وضع حدیث صص 34 و 35)

و از آنجا که وضع حدیث آسیبی جدی در منابع حدیثی وارد می سازد بر آن شدیم که تحقیقات و آثار پیش از خود را شناسایی کنیم و براساس آن با سرعت و دقت بیشتری احادیث را مورد بررسی قرار دهیم. به این لحاظ نگارنده در گام نخست اقدام به شناسایی آثار عربی شیعی در موضوع پیشگفته نمود. امید آن است که یا خود و یا دیگر پژوهشگران بتوانند آثار فارسی شیعه و آثار دیگران را به زبان های گوناگون گردآوری و معرفی نمایند.

**پیشینه:** گرچه فهرست نگاری و معرفی موضوعی آثار عربی شیعی از پیشینه کهن برخوردار است اما تا آنجا که ما جستجو نمودیم به فهرستی تفصیلی در موضوع این نوشتار دست نیافتیم. البته در برخی منابع به تعدادی از این آثار اشارت رفته است. (برای آگاهی بیشتر بنگرید به <http://wikifeqh.ir> و <http://fa.wikishia.net>)

## معرفی آثار:

**1. الاخبارالدخيلة**، شیخ محمدتقی شوشتری (1281 - 1374ش)، تهران: صدوق، 1401 ق. نویسنده در مقدمه کتابش می نویسد: و بعد فہذہ فوائد نبیلہ و تحقیقات رشیقہ و تدقیقات انیقہ فی آثار حصل فیہا التحریف و فی اخبار وقع فیہا الجعل و فی ادعیہ محرفہ و ادعیہ مجعولہ. جعلناہا ثلاثہ ابواب فی الاحادیث المحرفہ و باب فی الاخبار الموضوعہ و باب فی الادعیہ المحرفہ و المجعولہ و سمیتہ بالاخبارالدخیلہ.

همانطور که از عبارت های بالا به دست می آید مطالب این کتاب در سه باب کلی تنظیم شده که هر کدام دارای چندین فصل است. مؤلف در باب نخست کتاب، به بررسی احادیث تحریف شده و در باب دوم آن به شناخت احادیث موضوعه پرداخته است. و در باب سوم، به نقد و بررسی ادعیه پرداخته و آن را در دو بخش، ادعیه تحریف شده و ساختگی سامان داده است. نویسنده به هنگام کار درباره حدیث با اشکال ها و ناهماهنگی هایی در کتاب های وسائل شیعه، من لا یحضره الفقیه،

تهذیب و استبصار رو به رو شد که او را به تالیف کتاب الاخبار الدخیله واداشت. این بود که تالیف کتاب را همان زمان شروع کرد. به این معنا که در اخبار دقت کرده و وضعیت روایات را روشن ساخت. مثلاً این خبر، نادرست است یا آن خبر، محرّف نقل شده و درستش این است. وی همه کتاب را به این سبک نوشت. ابتدا این کتاب در یک جلد به زیور طبع آمد ولی بعد از مدتی مستدرک سه جلدی با اهتمام علی اکبر غفاری بر آن افزوده شد.

تألیف جلد اول کتاب، در سال 1369ق به پایان رسیده است و از سال 1390 تا 1396ق، جلد دوم و از آن سال تا 1401ق جلد سوم در دست گردآوری و تدوین بوده و جلد چهارم آن پس از سال 1401ق تدوین شده است.

علامه محمدتقی شوشتری به سال 1281 هجری شمسی در نجف دیده به جهان گشود و تا هفت سالگی در آنجا اقامت داشت. سپس همراه پدر خویش به شوشتر مراجعت کرد و مقدمات و سطح را نزد استادان خود فرا گرفت و به درجه اجتهاد نائل آمد و پس از عمری تحقیق و مجاهدت های علمی در سال 1374 هجری شمسی دیده از جهان فرو بست. نسب ایشان به مرحوم حاج شیخ جعفر شوشتری منتهی می شود. دیگر آثار ایشان عبارتند از: الاربعون حدیثاً، النجعه فی شرح اللمعه، قاموس الرجال، بهج الصباغه فی شرح نهج البلاغه (بنگرید به ستاره درخشان شوشتر، علی اکبر محدث شوشتری و آفتاب شوشتر، محمود ارومیه چی ها)

### کارهای انجام شده در مورد این کتاب :

- سیری در کتاب الاخبارالدخیله (درآمدی بر تحقیق در اسباب و معیارهای بازنگری و پالایش حدیث)، عبدالمهدی جلالی. علوم حدیث ش 385 صص 154- 191.
- النقود اللطیفه علی الکتاب المسمی بالاخبارالدخیله، شیخ لطف الله صافی گلپایگانی (1297ش-).
- نگاهی به الاخبارالدخیله، مرتضی نادری. کتاب شیعه صص 333 تا 344 پاییز و زمستان 1389 ش.

2. **الموضوعات في الآثار والخبار** ، هاشم معروف الحسنى (1919- 1984م) تحقيق اسامه الساعدي، قم ، 1429 ق .

نویسنده در این کتاب نشان داده که جریان وضع حدیث ریشه در روزگار حضرت رسول 9 داشته است و به انگیزه های جعل و ارزیابی دیدگاهها در این باره پرداخته است . مولف نمونه های عینی احادیث مجعول را از منابع شیعی ارائه کرده و دلایل خود را بر مجعول بودن آنها آورده است . نمونه های برگزیده او به طور غالب از مناقب و مطاعن است .

این کتاب از چهار فصل تشکیل شده است که عبارتند از:

فصل اول : رابطه سنت و صحابه با حدیث ، فصل دوم : تالیفات اولیه حدیث و اقسام آن ، فصل سوم : کذب در حدیث ، فصل چهارم: احادیث جعلی در مناقب و مثالب

به عقیده نویسنده قرآن مهمترین منبع شریعت و سنت مهم ترین منبع تفسیر کتاب خداست. بر همین اساس در کتاب فوق به ورود احادیث جعلی و ساختگی در بین احادیث اشاره شده و در مورد شروع جعل و وضع روایات به این نتیجه رسیده است که دروغ پردازی در حدیث نتیجه عواملی بوده که نخستین نشانه های آن در زمان حیات رسول اکرم (ص) و یا دست کم در زمانی نزدیک به وفات آن حضرت و قبل از پیدایش احزاب و فرقه های مذهبی و سیاسی بروز کرده است. مولف انگیزه تالیف این کتاب را در سه نکته معرفی کرده است:

1- پاسخ به مطالبی که به شیعه نسبت می دهند.

2- پیراستن و تنزیه امامان معصوم (ع) از آنچه به ناروا و تهمت به ایشان نسبت داده می شود.

3- روشن کردن این مساله که نزد شیعه نیز احادیث صحیح و غیر صحیح وجود دارد.

با مطالعه تاریخ اسلام می توان دریافت که متأسفانه برخی حاکمان اسلامی برای حفظ پایه های حکومت آنان، شروع به بدعت گذاری در دین کردند و آیات قرآن را به دلخواه خود تفسیر نمودند و احادیثی را جعل کردند که حکومت آنان را تایید می کرد، بر همین اساس با تطمیع و تهدید بعضی از واعظان، محدثان و روسای فرقه ها و احزاب، احادیثی به نفع خود جعل کردند و آنها را بین مردم منتشر کردند. علاوه بر حاکمان، دشمنان اسلام نیز با جعل و وضع هزاران حدیث، در پی رخنه و ایجاد تفرقه در بین صفوف مسلمین برآمدند. نویسنده معتقد است با این که حدیث در عصر اموی و

عباسی و ایوبی و ترکی استنساخ گردید، باز هم در آثار شیعی و سنی، احادیث موضوعه وجود دارد. به همین دلیل شیعه نیز هیچ کدام از کتب حدیثی خود را از احادیث ضعیف مبرا نمی‌داند. مولف در تالیف این کتاب برخلاف سبک السباعی و محمد عجاج الخطیب که به نظر او هدفشان از بین بردن اسلام و ایجاد تفرقه است می‌گوید: خواسته‌ام در این کتاب تشیع حقیقی را معرفی کنم و به بیان آرا و عقاید شیعیان راستین پردازم. نویسنده هدف دیگر خود را از نگارش این کتاب پاسخ دادن به کسانی می‌داند که می‌خواهند شیعه را با توجه به وجود احادیث ساختگی در منابع روایی آنان، مذهبی خرافی، ساختگی و منسوخ معرفی کنند.

مرحوم هاشم معروف الحسینی در سال 1919 میلادی در روستای "جناتا" در جنوب لبنان در یک خانواده اهل علم به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را نزد پدر آموخت و سپس برای تکمیل تحصیلات به نجف اشرف مسافرت کرد و در آنجا به فراگیری علوم شریعت پرداخت. آنگاه به جبل عامل بازگشت و عهده دار منصب قضا شد. وی شجاعت و استواری خاصی داشت و در تحقیقات علمی از هر گونه ملاحظه کاری و تعصب برکنار بود و سرانجام در تاریخ 1984 میلادی چشم از جهان فرو بست. علاوه بر کتاب حاضر، از تالیفات دیگر ایشان می‌توان به کتابهای زیر اشاره کرد: عقیده الشیعه الامامیه ، تاریخ الفقه الجعفری ، المبادئ العامه للفقه الجعفری ، الشیعه بین الاشاعره و المعتزله ، نظریه العقد فی الفقه الجعفری ، دراسات فی الکافی للکلینی و الصحیح للبخاری ، المسوولیه الجزائیه فی الفقه الجعفری ، سیره المصطفی من المهد الی اللحد باسلوب جدید و دراسه موضوعیه ، حرکات الشیعه عبر التاريخ ، بین التصوف و التشیع ، الولایه فی الفقه الاسلامی ، الشفعه فی الفقه الاسلامی ، الاجازه فی الفقه الاسلامی ، الوصیه فی الفقه الاسلامی ، الوقف فی الفقه الاسلامی ، الارث فی الفقه الاسلامی ، الاحوال الشخصیه فی الفقه الاسلامی ، دراسات فی الحدیث و المحدثین.

### **کارهای انجام شده در مورد این کتاب :**

- ترجمه توسط حسین صابری با نام " اخبار و آثار ساختگی " که در بنیاد پژوهشهای اسلامی چاپ شده است .

- پایان نامه توسط محمدحسین امامی جو با موضوع "نقد روشهای نقد حدیث هاشم معروف حسنی در کتاب الموضوعات" که به سال 1383 ش با کمک استاد راهنما دکتر محمد رضوی و استاد مشاور دکتر مجید معارف تهیه شده است .
- مقاله "المساهمة الشيعية العربية في نقدالسنه مشروع هاشم معروف الحسنی" توسط حیدر حب الله که در مقدمه کتاب الموضوعات فی الآثار والاخبار چاپ شده است .
- مقاله بررسی روش کتاب «الموضوعات فی الآثار والاخبار» توسط زهرا اخوان صراف. علوم حدیث بهار 1383 شماره 31

### نمونه کار نویسنده :

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أُرْوَمَةَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ **7** فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَعْقَابِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ فَلَنَّا وَفُلَانٌ وَفُلَانٌ ارْتَدُّوا عَنْ <sup>ال</sup> إِيْمَانٍ فِي تَرْكِ وَلَايَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ **7** قَالَ فُلَانٌ قَوْلُهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرَهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ قَالَ نَزَلَتْ وَ اللَّهُ فِيهِمَا وَ فِي أَتْبَاعِهِمَا وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الَّذِي نَزَلَ بِهِ جَبْرِئِيلُ عَلَى مُحَمَّدٍ **9** وَ تِلْكَ لَمَّا دَعَوْا بَنِي أُمَيَّةَ إِلَىٰ مِيثَاقِهِمُ الَّذِي عَقَدُوهُ أَلَّا يُصَيِّرُوا الْأَمْرَ فِينَا بَعْدَ النَّبِيِّ **9** وَ لَا يُعْطُوا مِنَ الْخُمْسِ شَيْئًا وَ قَالُوا أَلَا أُعْطِينَاهُمْ يَٰأَهْلَ لَمْ يَحْتَأْجُوا إِلَىٰ شَيْءٍ وَ لَمْ يُبَالُوا أَن لَا يَكُونَ الْأَمْرُ فِيهِمْ فَقَالَ لِبَنِي أُمَيَّةَ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ الَّذِي دَعَوْتُمُونَا إِلَيْهِ وَ هُوَ الْخُمْسُ وَ لَا نُعْطِيهِمْ شَيْئًا وَ قَوْلُهُ كَرَهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ فَأَلْنِي نَزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَا افْتَرَضَ عَلَىٰ خَلْقِهِ مِنْ وَلَايَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ **7** وَ كَانَ مَعَهُمْ أَبُو عَيْدَةَ وَ كَانَ كَاتِبَهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَآلَا مُبْرَمُونَ أَمْ يَخْشَوْنَ آتَا لَا تَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَ نَجْوَاهُمْ. (تأويل الآيات ، ج2 ص 587)

نویسنده گوید : همه راویان این حدیث از متهمان به کذب و غلو درباره ائمه : می باشند. الموضوعات ص 195 ، بیروت : دارالتعارف)

همانطور که می بینیم نویسنده ملاک جعلی بودن این حدیث را اتهام راویان به کذب دانسته است ، درحالی که متن حدیث با احادیث صحیح دیگر مطابقت دارد .

برخی از پژوهشگران برآنند که جعلی دانستن حدیثی که متن آن صحیح است خود دروغ به شمار می آید. (بنگرید به نگرشی نو به کذب و افترا برخدا و رسول در حوزه حدیث ، محمدحسین امامی جو ، فصلنامه سفینه شماره 30)

### 3. الرسائل العشر فی الاحادیث الموضوعه فی کتب السنّه ، سیدعلی حسینی میلانی (1327ش - ) ، قم ، 1428 ق .

مجموعه ای از ده رساله به شرح زیر است :

نویسنده در رساله نخست ، سند و راویان حدیث «اصحابی کالنجوم» را بررسی کرده و دیدگاه‌های پیشوایان جرح و تعدیل را درباره آن‌ها نشان داده است. سپس به مفهوم این حدیث پرداخته و ضمن آن، لغزش برخی از اصحاب را برشمرده است. در پایان با اشاره به احادیثی از رسول خدا(ص) که ستارگان را موجب امنیت و امان اهل زمین می‌داند و تشبیه اهل بیت(ع) به ستاره در احادیث مختلف، آنان را مصداق واقعی ستارگان هدایت گر می‌شناساند.

و در رساله دوم می‌نویسد «حدیث اقتدا به شیخین» حدیث مجعولی است که با لباس صحیح در منابع اهل سنت نشسته است. حدیث اقتدا به شیخین چنین است: «اقتدوا باللذین من بعدی ابی بکر و عمر، پس از من به ابوبکر و عمر اقتدا کنید».

و در رساله سوم آورده است که: علمای اهل سنت، حدیثی را از پیامبر خدا(ص) این گونه نقل می‌کنند که آن حضرت در ضمن سخنی فرمود: «هلیم بسنتی و سنّة الخلفاء الراشدین»، به سنت من و سنت خلفای راشدین تمسک جوید!

آنان این حدیث را در مهم‌ترین کتاب‌های خود آورده و بسیاری از آن‌ها، این حدیث را در شمار صحیح‌ترین روایات خود قرار داده‌اند. هم‌چنین از این حدیث به عنوان سند توجیه کننده امور و احکام گذشته و دستاویز اعمال و قضایای بعدی، بهره‌برداری شده است. حدیثی که وجوب اطاعت از حاکمان و پیروی از سنت خلفای راشدین را - حتی در صورت مغایر بودن حکومت و سنت آنان با موازین شرعی - مورد تأکید قرار می‌دهد.

و در رساله چهارم آمده است که: «حدیث صلاة ابی بکر فی مرض النبی» در صحاح بخاری و مسلم و مسند ابن حنبل و دیگر منابع اهل سنت ذکر شده است. محتوای روایاتی که درباره امامت ابوبکر در بیماری وفات پیامبر خدا(ص) آمده سخت با یکدیگر در تناقض‌اند، به طوری که آنچه در یکی

به صورت ایجابی آمده است، در روایتی دیگر، به صورت سلبی مطرح شده است که اصولاً امکان جمع بین آنها ممکن نیست. با تمام این تناقضات باز هم علمای اهل سنت، برای صحیح دانستن بیعت با ابوبکر برای جانشینی پیامبر خدا (ص) به این روایات، استدلال می کنند! نتیجه این که این روایات با توجه به تناقضاتی که در آنها وجود دارد صحیح نیستند؛ چرا که پیامبر خدا، ابوبکر و عمر و دیگر مهاجران و انصار را برای جنگ با روم، به فرماندهی اسامه بن زید، فراخوانده بود و درخواستش را چندین بار تکرار کرد و کسی را که از دستور اسامه سرپیچی کند، لعنت کرد. پس چگونه در چنین حالتی ممکن است داستان تعیین ابوبکر برای امامت نماز راست باشد؟.

رساله پنجم، رساله ای مختصر پیرامون «حدیث تحریم متعه نساء» است. نویسنده در این رساله اثبات می کند که نکاح متعه به استناد کتاب خدا، سنت نبوی و اجماع از احکام ضروری اسلام است که عمر بن خطاب آن را پس از نیمی از خلافتش حرام اعلام کرد. اهل سنت به این موضوع اقرار دارند لذا در توجیه تحریم عمر به تکاپو پرداختند.

موضوع ششمین رساله یکی از روایات منقول در کتاب های معتبر اهل سنت، «داستان خواستگاری حضرت علی 7 از دختر ابوجهل» است. این داستان جعلی علی رغم توهین به شأن و منزلت رسول خدا و امیرالمؤمنین 7، و نادیده انگاشتن موازین اسلامی، در کتاب های مهم اهل سنت نقل شده است. نویسنده در این رساله به دفاع از حریم رسالت و شأن و منزلت اهل بیت رسول خدا (ص) پرداخته و با نقد و بررسی داستان خواستگاری امام علی از دختر ابوجهل، ساختگی بودن این داستان را به اثبات رسانده است.

هفتمین رساله پیرامون «احادیث واژگون در فضائل صحابه» مشتمل بر نقد و بررسی چهار حدیث منزلت، مباحله، سیادت اهل بهشت و سدالابواب است که در منابع اهل سنت مورد تحریف واقع شده اند. نویسنده هر یک از این احادیث را به لحاظ سندی و محتوایی مورد بررسی قرار داده است؛ به عنوان نمونه وی درباره حدیث منزلت که در منابع اهل سنت «ابوبکر و عمر نسبت به من به منزله هارون نسبت به موسی هستند» نقل شده است، گروهی از محققین اهل سنت مانند ابن عدی، ابن جوزی، ذهبی و ابن حجر عسقلانی تصریح به کذب و ساختگی بودن آن کرده اند.

هشتمین رساله درباره یکی از حکایاتی است که تلاش دارد رضایت امیرالمؤمنین(ع) را از خلیفه دوم، بیان دارد. بدین صورت که خلیفه دوم با ام کلثوم دختر خردسال امیرالمؤمنین(ع) ازدواج کرده است. چراکه اگر امیرالمؤمنین از عمر راضی نبود و اختلافی با وی داشت حاضر نمی شد دخترش را به عقد او درآورد.

طبقات ابن سعد (محمد بن سعد بن منیع زهری متوفای 230ق) قدیمی ترین کتابی است که به نقل این ماجرا، پرداخته است.

این حدیث در هیچ یک از کتب صحاح و مسند ذکر نشده است.

نهمین رساله احادیث وارده در ترتیب خلفا می باشد. در این رساله چهارده حدیث ساختگی - که به تعبیر نویسنده اندکی از روایات بسیاری است که در منابع اهل سنت آمده - بررسی شده است. برخی از این روایات در کتب نوشته شده پیرامون اخبار ساختگی اشاره شده است که از آن جمله اند: «الموضوعات» ابن جوزی، «الکامل» ابن عدی، «میزان الاعتدال» ذهبی و «اللاکی المصنوعه» سیوطی.

دهمین رساله حدیث ثقلین کتاب الله و سنت پیامبر است که از گروهی از بزرگان صحابه به طرق مختلف و الفاظ متعدد نقل شده است. در این رساله، تحقیق پیرامون روایتی است که از آن حضرت نقل شده است: «من در میان شما دو چیز گران سنگ را بر جای می گذارم: کتاب خدا و سنتم را». در برخی کتب نقل شده که در خطبه حجة الوداع این حدیث را فرمود. نویسنده در سه بخش، راویان و متن روایت، سپس سند روایات و در آخر دلالت حدیث را بررسی نموده است. وی در آخر چنین نتیجه می گیرد که غرض از ساختن این خبر با این الفاظ، مقابله و معارضه با حدیث ثقلین مورد اتفاق مسلمانان و قطعی الصدور است. پیامبر(ص) در حجة الوداع وصیت به کتاب خدا و عترت و پیروی از آن دو و پرهیز از مخالفت با آنها نمود و فرمود امت مادامی که به این دو تمسک جویند گمراه نمی شوند و از هم جدا نمی شوند تا این که در حوض کوثر بر من وارد شوند.

#### 4. الوضّاعون و احادیثهم الموضوعة من کتاب الغدير الشيخ الاميني ، سيد رامی یوزبکی.

1420ق

علامه امینی نویسنده نامدار کتاب الغدير در مواردی از کتاب خود به موضوع جعل و وضع در حدیث پرداخته است . از جمله در مقابل داوریهها و ادعاهای ناروای برخی که از یک سو جعل و وضع را به شیعه منسوب کرده و از سوی دیگر بسیاری از رجال شیعه را کذاب معرفی کرده اند در جلد پنجم کتاب خود بحث سلسله الکذابين و الوضّاعين را مطرح نموده و در آن از 702 نفر یاد کرده است . نویسنده کتاب فوق بحثهای پیشگفته را در دو فصل گرد آورده است . در فصل اول شناخت حدیث موضوع و آغاز و زمینه های شکل گیری آن و مراحل جریان وضع و جعل آمده است و در فصل دوم پس از مقدمه ای درباره راویان وضّاع و دروغ گستر مطالبی بیان شده است.

#### 5. خمسون و مائه صحابی مختلق ، سيد مرتضى عسکری (1293-1386 ش) بغداد ، کلیه اصول

الدین 1974م ، 2 جلد .

این کتاب یکصد و پنجاه تن از صحابیان ساختگی توسط سیف بن عمر را معرفی می کند که در کتاب های حدیثی و تاریخی و رجال اهل سنت آمده است . این کتاب با نام یکصد و پنجاه صحابی ساختگی توسط عطاءمحمد سردارنیا به فارسی در چهار جلد ترجمه شده است. برخی از صحابیان ساختگی عبارتند از: قعقاع ، زیادبن حنظله ، عاصم بن عمرو تمیمی ، بشر بن عبدالله .

جلد اول کتاب در چهار بخش تنظیم شده است که بخش اول آن به مقدمه مترجم و مؤلف و... اختصاص پیدا کرده است. بخش دوم که پی ریزی مطالب کتاب می باشد به شخصیت سیف و دین و آیین او و به دیگر هم کیشاناش که مانوی بوده اند پرداخته و موضوعاتی با این عناوین مورد بررسی قرار گرفته است: سیف خطرناک ترین زندیق، ریشه های تعصب و نشانه های آن، نخستین نشانه تعصب، دومین نشانه تعصب، سیف بن عمر قهرمان حدیث سازی، تحریفات سیف، مدارکی که از سیف نقل حدیث کرده اند، علل انتشار احادیث سیف و همگامی با زندقه.

از اینجای کتاب (بخش سوم) به بعد، یک به یک شخصیت هایی که سیف آنها را پرورده، مورد ارزیابی قرار می گیرد، ابتدا قعقاع بن عمرو، نسب او، حدیث او، قعقاع در ادوار مختلف و نبردهای

گوناگون آمده و درباره روایت سیف و غیر سیف از جنگ جمل و مقایسه آن دو با یکدیگر بحث کرده و در پایان این فصل هم سلسله راویان احادیث سیف و کسانی که سیف از آنها روایت کرده و کسانی که از سیف گرفته‌اند، ذکر شده است.

در بخش آخر (چهارم) این جلد، عاصم بن عمرو تمیمی، دیگر شخصیت پرداخته شده سیف بررسی می‌شود و حضور او در عرصه‌ها و نبردها و موقعیت‌های مختلف در تاریخ زیر ذره‌بین علامه قرار می‌گیرد و این جلد به پایان می‌رسد.

به‌طور خلاصه نویسنده در این جلد از کتاب 39 تن از تعداد 150 صحابی دروغین سیف را (که سال‌ها و قرن‌ها خود را پشت نقاب حق و وجود عینی پنهان کرده بودند و وجودشان غیرقابل انکار بود) شناسائی و معرفی و مشخص کرده است که تعداد بیست تن از این صحابه افسانه‌ای از خانواده تمیم؛ یعنی از خویشاوندان و بستگان نزدیک سیف می‌باشند و مؤلف برای هریک از آنها فصلی جداگانه اختصاص داده و با دقت و روشی علمی پیرامون آن به بحث و تحقیق پرداخته و سپس با مقایسه و مقابله سخنان سیف در زمینه آنها و سخنان دیگر مورخین با دلیل قاطع و غیرقابل انکاری افسانه بودن و خیالی بودن یکایک آنها را ثابت کرده است.

در جلد دوم، دیگر شخصیت‌های ساختگی سیف، از جمله: اسود بن قطبه، ابومفزر تمیمی، نافع بن اسود، عفیف بن منذر، زیاد، حرمله بن سلمی، ربیع بن مطر بن ثلج، ربیع بن افکل، اطاء بن ابی‌اطاء، زر بن عبدالله فقیمی، اسود بن ربیع حنظلی، زبیر بن ابی‌هاله، حارث بن ابی‌هاله و طاهر بن ابی‌هاله مورد ارزیابی و نقد قرار گرفته‌اند.

در جلد سوم پس از مباحثی در موضوع تحریف، تحریف شدن تورات و نیز مصون بودن قرآن کریم از تحریف، 29 صحابی ساخته شده دیگر نامشان آمده که از آن جمله‌اند: عبده بن قرط تمیمی، عبدالله بن حکیم ضبی، حارث بن حکیم ضبی، حلیم بن زید بن صفوان، کبیس بن هوذه سدوسی، عبید بن صخر، صخر بن لودان انصاری، عکاشه بن ثور غوثی، عبدالله بن ثور غوثی و عییدالله بن ثور غوثی. در ابتدای جلد چهارم قاعده‌ای را برای شناخت اصحاب ارائه کرده و باقی اصحاب ساختگی از سوی سیف را برمی‌شمرد که از آن جمله‌اند: بشر بن عبدالله، مالک بن ربیع تمیمی، هزهاز بن عمرو عجلی،

حمیضه بن نعمان باریقی، جابر اسدی، عثمان بن ربیعہ ثقفی، سواد بن مالک تمیمی، عمرو بن وبرة، حمال بن مالک.

کتاب با عنوانی مثل اسلام پدر روحانی ندارد، داستان‌های سیف را چه بنامیم؟، نمونه‌هایی از داستان‌های سیف و واژه افسانه برای داستان‌های سیف مناسب است، به پایان می‌رسد.

## 6. الاربعون الودعانیه، ابونصر محمد بن علی بن ودعان موصلی (401 - 494 ق)

این تالیف مجموعه ای از چهل حدیث در باب اخلاق و زهد است که از خطب و مواعظ پیامبر 9 گزیده شده است. حتی آنانکه از نظر فن حدیث نظر مساعدی به این کتاب نداشته اند، شیوایی و زیبایی بیان آنرا ستوده اند

نویسنده متهم به کذب و درهم آمیختن کلمات نبوی با سخنان حکما و دیگران است ولی گفته می شود شیعه بودن و مخالفت وی با جریان حاکم سبب تشکیک در رساله فوق بوده است. (بنگرید به [wiki.fegh.ir](http://wiki.fegh.ir) جعل حدیث و ابن ودعان). عالم شیعی حسن بن ابی الحسن دیلمی متن کاملی از این رساله را با تجرید اسانید آن در کتابش اعلام الدین صص 331 - 346 نقل کرده است.

به اعتقاد قدیمی ترین ناقدان این رساله، ابن ناصر سلامی و ابوطاهر سلفی مبنای کتاب ابن ودعان بر اربعین زیدبن رفاعه بوده است و براساس این نظر تنها نقش ابن ودعان این بوده که به شیوه مستخرج نویسان متن چهل حدیث زید را از طریق غیر او روایت کند و به جای اسانید واقعی به جعل اسانید ساختگی پرداخته است. همچنین آنان با جاهل شمردن زیدبن رفاعه مولف اولیه متن و اظهار اینکه متون احادیث این کتاب تلفیقی است از کلمات پیامبر 9 با گفته های لقمان و دیگر حکیمان از حیث متن نیز آن را مورد نقد قرار داده اند. یکی از ناقدان ابو طاهر سلفی بود که رساله ای در نقد الاربعون ابن ودعان نوشته است. (بنگرید به: دائره المعارف بزرگ اسلامی، ابن ودعان)

### نمونه کار نویسنده:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ 9 أَلَا أَلِ الدُّنْيَا قَدْ أَرْتَحَلَتْ مُدِيرَةً وَ الْآخِرَةُ قَدْ اخْتَمَلَتْ مُقْبِلَةً أَلَا وَ أَنْتُمْ فِي يَوْمٍ عَمَلٍ وَ لَا حِسَابَ فِيهِ وَ يُوشِكُ أَنْ تَكُونُوا فِي يَوْمٍ حِسَابٍ لَيْسَ فِيهِ عَمَلٌ وَ لَ الْوَلَّى الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَ لَا يُحِطُ الْآخِرَةُ لَ مَنْ يُحِبُّ وَ لَ الدُّنْيَا أُنْبَاءٌ وَ لَ الْآخِرَةُ أُنْبَاءٌ فَكُونُوا مِنْ أُنْبَاءِ الْآخِرَةِ وَ لَا

تَكُونُوا فِي أَرْبَاءِ الدُّنْيَا لَمْ يَشْرَ مَا اتَّخَوْفُ عَلَيْكُمْ إِبْتِغَاءُ الْهَوَىٰ وَ طُولُ الْأَمَلِ خِلَافُ الْهَوَىٰ يَصْرِفُ قُلُوبَكُمْ عَنِ الْحَقِّ وَ طُولُ الْأَمَلِ يَصْرِفُ هِمَمَكُمْ عَنِ الدُّنْيَا وَ مَا بَعْدَهُمَا لِأَحَدٍ مِنْ خَيْرٍ يَرْجَاهُ فِي دُنْيَا وَ لَا آخِرَةٍ (اعلام الدين ص 345)

همانطور که ملاحظه می شود دیلمی سند حدیث را حذف کرده و تنها متن حدیث را آورده است و این حدیث و سی و نه حدیث دیگر از متنی استوار برخوردار است و با محکومات قرآن و احادیث مخالفتی ندارد. از این رو می توان گفت که جعل تنها در اسناد رخ داده است.

**7. الاحادیث المقلوبه و جواباتها** ، سیدحسین طباطبائی بروجردی (1254-1340 ش) به کوشش محمدرضا حسینی جلالی . قم ، دارالحدیث 1416 ق نویسنده در این کتاب نه حدیث بسیار درهم ریخته شده و مقلوب را از نظر متنی و سندی حل کرده است .

**نتیجه:** از بررسی منابع فوق چنین به دست می آید که بررسی وضع حدیث در آثار عربی شیعی بطور مستقل پیشینه کهن ندارد و بیشترین آثار مربوط به سده های اخیر می باشد. ولی این بدین معنا نیست که از روزگاران صدر اسلام تاکنون بزرگان شیعه به مقابله با جعل حدیث نپرداخته اند. بیشترین تلاش آنان در جهت مقابله با جعل حدیث ، نقد محتوای احادیث و معرفی جاعلان آنها بوده که با مراجعه به آثار پراکنده حدیثی و رجالی آشکار می شود. برای نمونه سید مرتضی علم الهدی در تنزیه الانبیاء و امالی در رویارویی با اسرائیلیات و احادیث داستان سرایان مثال زدنی است و ابن غضائری ، نجاشی و طوسی و ... هم در معرفی جاعلان ، بارز بوده اند. (بنگرید به وضع و نقد حدیث نوشته عبدالهادی مسعودی . صص 181 - 216 )

## منابع

1. ارومیه چی ها ، محمود. آفتاب شوستر. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1373ش
2. امامی جو ، محمد حسین . نگرشی نو به کذب و افترا بر خدا و رسول در حوزه حدیث. فصلنامه سفینه شماره 30 .
3. حسینی استرآبادی ، سید شرف الدین. تأویل الآیات الظاهره فی فضائل العتره الطاهره . قم : مدرسه الامام المهدي 7 . 1366ش.
4. حسینی میلانی، سیدعلی. الرسائل العشر فی الاحادیث الموضوعه فی کتب السنه. قم: 1428 ق.
5. دیلمی، حسن بن ابی الحسن. اعلام الدین. قم: 1408ق.
6. رفیعی محمدی، ناصر. درسنامه وضع حدیث. قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی 9 1390ش.
7. شوشتری ، شیخ محمدتقی . الاخبارالدخيله . تهران : صدوق ، 1401 ق .
8. طباطبائی بروجردی ، سیدحسین. الاحادیث المقلوبه و جواباتها. قم: دارالحديث 1416 ق
9. عسکری ، سید مرتضی. خمسون و مائه صحابی مختلق. بغداد: کلیه اصول الدین 1974م ، 2، جلد.
10. کلینی ، محمد بن یعقوب. الکافی. تهران: 1388 ق.
11. محدث شوشتری ، علی اکبر. ستاره درخشان شوستر. قم : قیام، 1371ش
12. مسعودی ، عبدالهادی. وضع و نقد حدیث. تهران: سمت، 1389
13. معروف الحسنی ، هاشم. الموضوعات فی الآثار والخبار. تحقیق اسامه الساعدي، قم : 1429 ق .
14. موسوی بجنوردی ، سید کاظم. دائره المعارف بزرگ اسلامی. تهران : مرکز دائره المعارف بزرگ اسلامی 1372ش.
15. یوزبکی، سید رامی. الوضّاعون و احادیثهم الموضوعه من کتاب الغدير الشيخ الامینی.

<http://www.wikifeqh.ir> .16  
<http://fa.wikishia.net> .17  
<https://library.tebyan.net> .18